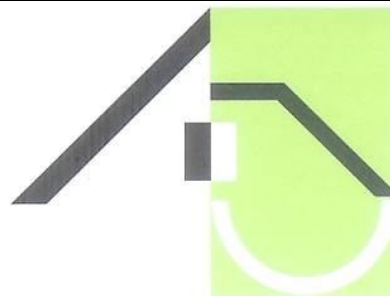

BOERDERIJ & ERF

alblasserwaard - vijfheerenlanden

ONLINE NIEUWSBRIEF

16

mei-juni 2014

VOORAF

Opnieuw een dubbelnummer van de online nieuwsbrief. Over van alles rondom de boerderij. Dat 'de boerderij' leeft werd onlangs weer duidelijk met het verschijnen van een Special over de Woningmarkt bij Het Kontakt. Daarin lees ik heel wat keren het woord boerderij. Ik ben blij dat die boerderij steeds meer een voorbeeld wordt voor de hedendaagse invulling van het landschap en het bouwen op het platteland anno nu. Daaruit blijkt dat Boerderij & Erf A-V toch heel wat invloed heeft op de ontwikkeling van de markante boerderij in de streek.

Dick de Jong, redactie

BEELDKWALITEIT

Teunis Jacob Slob (voormalig voorzitter Gebiedsplatform) ontving enige tijd terug het eerste exemplaar van de Visie Beeldkwaliteit. Bedoeld voor iedereen die zich bezighoudt met de ruimtelijke ontwikkeling in het landelijk gebied, groot- en kleinschalig, incidenteel en structureel, beroepsmatig en maatschappelijk betrokken. Kortom, voor iedereen!

INLEIDING

In een dichtbevolkt land als Nederland is een van de taken van de overheid de indeling van de ruimte. Waar, wat en hoeveel er wordt gebouwd bepaalt de overheid. Teveel wordt daarbij vergeten dat er al

bebouwing in de directe omgeving is. Of dat er open stukken zijn, passend in het landschap, die daarom open moeten blijven. Daarop aansluiten is eenvoudig en fraai. Rekening houden met wat er is, straalt respect uit. In de praktijk gebeurt dat te weinig.

BEELDKWALITEIT

Met deze visie geeft het Gebiedsplatform Alblasserwaard-Vijfheerenlanden een concrete handreiking aan bestuurders, beleidsmakers, ontwikkelaars en ontwerpers. Maar ook aan particulieren, burgers, ondernemers en maatschappelijke instellingen. Een handreiking om bij alle denkbare ontwikkelingen in het plattelandsgedebied zodanig rekening te houden met de authentieke kenmerken, dat de ruimtelijke identiteit en zeggingskracht voor bewoners en bezoekers behouden blijven. In een tijd waarin we zien dat de welstandstoets onder druk staat en zelfs wordt afgeschaft, is dat hard nodig.

De visie nodigt uit om serieus kennis te maken met het gebied en zich te verdiepen in de achtergronden van het verhaal dat we in beeldtaal zo graag willen blijven doorvertellen. Maar hoe concreet en hoe gedetailleerd we dat ook zouden willen uitwerken, het zal nooit voor iedere situatie toereikend zijn. De beeldkwaliteit van ons ge-

bied is eigenlijk niet in starre regels te vatten. Het is maatwerk, waarbij het belangrijk is dat de regionale kennisplatforms vanaf het allereerste begin bij ontwikkelingen hun inbreng leveren.

Daarom roepen de samenstellers van de visie de ontwerpers en plannenmakers op om al aan het begin van het ontwikkelproces met deze handreiking aan de slag te gaan en de kennisplatforms erbij te betrekken. Dat zal het resultaat zeker ten goede komen. In die zin heeft ook deze visie een bijzondere meerwaarde, omdat ze is samengesteld door mensen uit de streek, met kennis van de streek en met hart voor de streek. En dat laatste is wel de grootste meerwaarde die we de ontwikkelingen in ons gebied kunnen meegeven.

Boerderij & Erf is blij met deze op schrift gestelde visie en hoopt dat de gemeentebesturen, architecten en iedereen die hierbij betrokken is, rekening houdt met wat hierin wordt geadviseerd. Meer weten? Kijk op www.gebiedsplatform.nl

Kijk eerst naar je omgeving als je bouwplannen hebt. Dan wordt het vaak veel mooier!

BAK- OF STOOKHUISJE

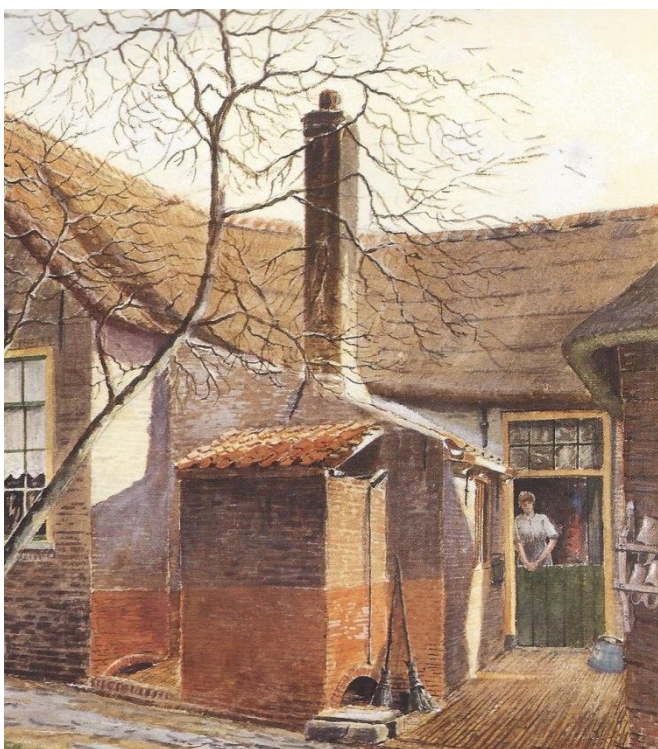
Het artikel over bakhuisjes in de vorige editie was voor Joke Karelse-de Jong aanleiding om te reageren met enkele opmerkingen (waarvoor dank; zo ontstaat er een interactie rondom de nieuwsbrief en dat is goed):

We hebben in de AW nog nooit een bakhuisje gezien en we hebben toch al aardig wat boerderijen geïnventariseerd. Wel stookhuisjes, waar water heet gestookt werd voor schoonmaakwerk en dergelijke en soms in de zomer op oliestellen gestookt of gekookt werd. Bij de oudere huisjes kan wel een schouwboezem zijn waaronder het vuur brandde of de waterfornuis stond. Bij jongere is het een eerder een stenen schoorsteenkanaal. De plaatjes zijn ook van stookhuisjes. Hierin in geen bakoven aanwezig.

De afstand van stookhuisje naar de boerderij is zeker niet altijd groot, bij het Hooghuis in Brandwijk staat het heel dicht naast de boerderij.

In de Vijfheerenlanden zouden er wel enkele bakhuisjes zijn, maar ik ben daar niet geweest.

En de oven binnen alleen bij kleinere boerderijen? Dat lijkt mij niet helemaal correct. Of we moeten een zeer verschillend begrip hebben van klein en groot.

Stookhuisje bij een boerderij in Kethel (detail van aquarel van J. Verheul Dzn uit Boerderijen in Zuid-Holland – Zutphen z.j.)

Laten we met het gemakkelijkste beginnen: Het huisje op pagina twee heeft zeker geen zadeldak, maar een lessenaarsdak. Wat de bakhuisjes betreft, ligt alles een stuk ingewikkelder. Het artikel is geruime tijd terug door iemand opgestuurd en later bleek een vergelijkbare ver

Stookhuisjes uit Woerden (l) en Wieldrecht. (Details van aquarellen van J. Verheul Dzn uit Boerderijen in Zuid-Holland – Zutphen z.j.)

sie op internet te staan. Het artikel, waarvan de schrijver niet bekend is, is overgenomen zonder verdere bestudering. Daar is nu wel tijd voor genomen. Niet dat het daar echt duidelijker op wordt. Maar wel interessanter.

Wikipedia vermeldt bij bakhuisje dat dit een bijgebouw is van een boerderij of landhuis waarin men vroeger brood en koek bakte. En dat het per streek verschilt of er daadwerkelijk bakhuisjes zijn gebruikt, waarbij een link wordt gelegd met de verbouw van graan. Waar geen graan werd verbouwd, kwamen geen bakhuisjes voor. Er staat ook dat bakhuisjes zeldzaam zijn en alleen nog in het oosten van ons land voorkomen.

De site www.encyclo.nl meldt dat bakhuisjes van oorsprong 18^e eeuws zijn en dat ze in de moderne tijd in de meeste gevallen verdwenen zijn.

In haar boek *Het Boerenerf* in het zuiden van het Groene Hart (Kinderdijk, z.j.) noemt Joke Karelse zowel het stookhuis als het bakhuis. In het eerste werd het warme water gemaakt en in de zomer werd er ook wel gekookt op oliestellen (...). Het tweede is een klein schuurtje waarvan een flink deel van de ruimte in beslag werd genomen door een oven. (...) Bakhuisen kwamen weinig voor in de Alblasserwaard.

In het boek *Leestekens van het Landschap* (Baas e.a., Henk – Utrecht 2005) wordt beschreven: Nadat het broodbakken steeds meer beroepswerk werd, raakten veel bakhuisjes in verval. In sommige streken begon dit proces al in de 18^e eeuw. (...) Soms kregen bakhuisjes een woonbestemming (...).

Van Dale, *Groot Woordenboek der Nederlandse Taal* (Utrecht, 2005) noemt zowel een stookhok, een stookhuis als een bakhuis:

Stookhok: Aanbouw van een boerderij, waar voor bijzondere doeleinden gestookt wordt. Wordt ook wel stookhut genoemd.

Stookhuis: Gebouw of deel daarvan waarin gestookt wordt.

Bakhuis: Afzonderlijk gebouwtje waar de boren hun eigen brood bakken, het veevoeder koken enzovoort.

E.J. Haslinghuis noemt in zijn boek *Bouwkundige termen* (Utrecht, 1986) alleen een bakhuis en stelt daarvan: Buiten het huis stond gebouw of gebouwtje met oven.

Agriwiki geeft aan: De bakoven is ondergebracht in een vrijstaand bakhuis met werkruimte. ...of alleen met een dakje erboven. Grotere boerderijen hadden een compleet bakhuis met oven en werkruimte. In die ruimte stonden de deegtrog en een rijskast.

Interessant is ook dat Agriwiki melding maakt van een zomerhuis: ... Andere boerderijen hadden een groot bakhuis, waarin tevens ruimte was voor de kaasproductie en kaasbereiding.

Het boek Rooksignalen van het boerenerf, over stookhokken in Drenthe (Emmen, 2005), noemt alleen stookhokken. Maar dan in Drenthe, waarin het veevoer werd gekookt. Dat boek citeert echter ook een onderzoek naar stookhuizen door Albert Haar (Stichting Historisch Boerderij Onderzoek). Daarin lezen we dat er in Vlaanderen wel bak- en ovenhuizen waren waarin het brood werd gebakken.

Wat Zuid-Holland betreft wordt hierin verwezen naar een kaart uit 1583, waarop de boerderij staat van de bekende Johan van Oldebarnevelt in Nieuw Beijerland. Voor die boerderij staat een klein gebouwtje, dat wordt aangeduid als een bakhuisje met uitgebouwde oven. Ook worden er bakhuisjes in Midden Delfland genoemd. En ook dichterbij. Want Dick van den Dool wordt aangehaald, die een soortgelijk bak- of stookhuisje in Giesenburg tegenkwam. Overigens spreekt men dan van kookhuis, wat alleen in de zomer werd gebruikt.

In de regionale bladen komen we verschillende artikelen tegen over de restauratie van het stookhokje in Brandwijk, bij Het Hoge Huis. Daar wordt steevast gesproken van 'bakhuis'.

Tenslotte noemen we nog de voormalige boerderij De Koperen Knop in Giessendam. Daarvan weten we dat het maken van kaas en het bakken van brood gebeurde in een vrij grote schuur die tussen de boerderij en de Giessen in stond. Tussen die schuur en de boerderij liep de noordelijke Giessendijk, die later van voetpad tot rijweg is geworden en waarover nu het verkeer raast.

Hoewel mijn nieuwsgierigheid is gewekt en ik waar mogelijk zeker nog eens wat zal lezen over dit onderwerp is me al wel duidelijker wat er aan de hand is. Vroeger, heel vroeger, waren er bij een aantal boerderijen bakhuisjes, waar buiten de boerderij brood werd gebakken. Dat gebeurde vanwege het brandgevaar bij de veelal van hout opgetrokken en met riet gedekte boerderijen. Later, toen het bakken van brood een ambacht werd, die een bakker als commerciële activiteit ging uitvoeren, raakten de bakhuisjes in onbruik. In streken als de Alblasserwaard, waar al in de 15^e eeuw van graanteelt werd overgegaan op veeteelt en waar bovendien een relatieve rijkdom was, werden de bakhuisjes al wel eerder verlaten. Soms werden ze herbestemd tot stookhuisje en zal in de loop van de tijd de bakoven er uitgesloopt zijn, omdat die in de toch al weinige ruimte danig in de weg zat. Er zullen ook bakhuisjes zijn verdwenen omdat toen ze geen functie meer hadden ook niet meer werden onderhouden. Maar in het spraakgebruik zal men lange tijd nog over bakhuisjes hebben gesproken als er stookhuisjes zijn bedoeld. Tot op de dag van vandaag.

Dubbel stookhuisje bij boerderij in Dubbeldam
Detail van aquarel van J. Verheul Dzn uit Boerderijen in Zuid-Holland – Zutphen z.j.

SECRETARIAAT
BOERDERIJ & ERF A-V:
Sluis 57
2964 AT Groot-Ammers
0184-661425 / 06-53759618
secretariaat@boerderijenerf.nl
bank NL14RABO0325074739

website: WWW.BOERDERIJENERF.NL

Europees Landbouwfonds voor
plattelandontwikkeling
Europa investeert in het platteland

Redactie en samenstelling:
Dick de Jong – Bureau Tekstwerk
djtekst@planet.nl